

УТОЧНЕННЯ МАСИ НАЛИПЛОГО ҐРУНТУ НА БІЧНІЙ ПОВЕРХНІ ТІЛА КОРЕНЕПЛОДІВ

Н. Дубчак, канд. техн. наук,

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»*

Наведено результати аналітично-емпіричних досліджень уточнення маси налиплого ґрунту на бічній поверхні тіла коренеплодів на основі врахування поправочного коефіцієнта. Одержано залежності, які характеризують зміну маси налиплого ґрунту від параметрів коренеплодів.

Ключові слова: коренеплоди, маса налиплого ґрунту, коефіцієнт.

Актуальність проблеми. Обґрунтування структури технологічно-компонувальних схем і параметрів робочих органів коренезбиральних машин повинно базуватися на основі більш глибокого аналізу врахування агротехнічних властивостей коренеплодів [1].

З точки зору ідентифікації робочих органів для відокремлення домішок від коренеплодів, а особливо інтенсифікації очищення тіла коренеплоду від налиплого ґрунту, необхідно мати наукову уяву про такі характеристики агротехнічного стану коренеплоду, як можливість прогнозування маси налиплого ґрунту на бічній поверхні тіла коренеплоду [1, 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень, які наведені у наукових працях [3, 4, 5], як правило присвячені загальним принципам побудови аналітичних і регресійних моделей, які характеризують зміну маси налиплого ґрунту на поверхнях тіла коренеплодів. Аналіз праць показав, що відомі моделі не враховують тієї можливої частки налиплого ґрунту, яка відокремиться в процесі взаємодії коренеплодів з робочими органами під час їх викопування, що й зумовило проведення даних досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою даних досліджень є подальший розвиток методології розрахунку основних технологічних параметрів очисників вороху коренеплодів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі проведених теоретичних досліджень [6] було одержано залежності, які характеризують зміну маси налиплого ґрунту на бічній поверхні тіла коренеплодів кормових буряків залежно від розмірно-масових характеристик формалізованих геометричних форм коренеплодів і їх можливого залягання у ґрунті: коренеплід залягає у ґрунті на величину $1/3 \leq H_p \leq 2/3$ від загальної

довжини коренеплоду L_k , що є характерним для більшості сортів кормових буряків; коренеплід залягає у ґрунті на величину $l_k + H_{1\rho}$:

- для коренеплідів конусної форми:

$$m_{1a\rho} = \pi\rho\lambda_S \left\{ \frac{L_k^3 k_\rho^3 (1 - 0,25 \operatorname{tg} \alpha / 2)}{3(L_k k_\rho + \delta)^2} [2L_k k_\rho \delta + \delta^2 (1 + 0,25 \operatorname{tg} \alpha / 2)] \right\}; \quad (1)$$

$$m_{2a\rho} = \pi\rho\lambda_S \left\{ (L_k - H_1) \left[\frac{(0,5D_k + \delta)^2 (L_k - H_1)^2}{3(L_k - H_1 + \delta)^2} - 0,25D_k^2 \right] + \delta L_k k_\rho (D_k + \delta) \right\}; \quad (2)$$

- для коренеплідів циліндричної форми:

$$m_{1b\rho} = \pi\rho\lambda_S L_k k_\rho \delta \left[\frac{L_k^2 k_\rho^2 (D_k + \delta) - D_k^2 (0,5L_k k_\rho + \delta)}{3(L_k k_\rho + \delta)^2} + D_k + \delta \right]; \quad (3)$$

$$m_{2b\rho} = \pi\rho\lambda_S \delta \left\{ \frac{L_k k_\rho}{3(H_{3\rho} + \delta)^2} [L_k^2 k_\rho^2 (D_k + \delta) - D_k^2 (0,5L_k k_\rho + \delta)] + (D_k + \delta)(L_k - H_1) \right\}; \quad (4)$$

де $m_{1a\rho}$, $m_{1b\rho}$, $m_{2a\rho}$, $m_{2b\rho}$ – відповідно маса налиплого ґрунту на поверхні тіла відповідних формалізованих форм коренеплідів у першому та другому випадках залягання коренеплідів у ґрунті, г; ρ – питома маса ґрунту, г/см³; λ_S – поправочний коефіцієнт, який враховує ступінь зниження m_ρ у процесі викопування коренеплідів; L_k – загальна довжина коренеплоду, см; k_ρ – коефіцієнти пропорційності відношення глибини залягання коренеплоду у ґрунті $H_{i\rho}$ до загальної довжини коренеплоду L_k ; α – кут конуса росту коренеплоду, град; δ – товщина шару налиплого ґрунту, см; D_k – діаметр коренеплоду, см; H_1 – висота головки коренеплоду, см; $H_{3\rho}$ – висота шару налиплого ґрунту конкретної частини формалізованої форми тіла коренеплоду, см.

Уточнення теоретичних залежностей (1-4), які характеризують масу налиплого ґрунту на бічній поверхні тіла кормових буряків провели шляхом визначення та обґрунтування поправочного коефіцієнта λ_S , який визначали за результатами експериментальних досліджень. Експерименти провели на основі побудови та реалізації експерименту типу ПФЕ 3². Загальний вигляд агрегату для викопування коренеплідів наведено на рис.1.

Коренеплоди кормових буряків після викопування відбирали з утвореного валка, при цьому обробку одержаного масиву експериментальних даних провели згідно [7].

На першому етапі обробки одержаного масиву експериментальних даних провели дослідження характеру зміни поправочного коефіцієнта λ_S .

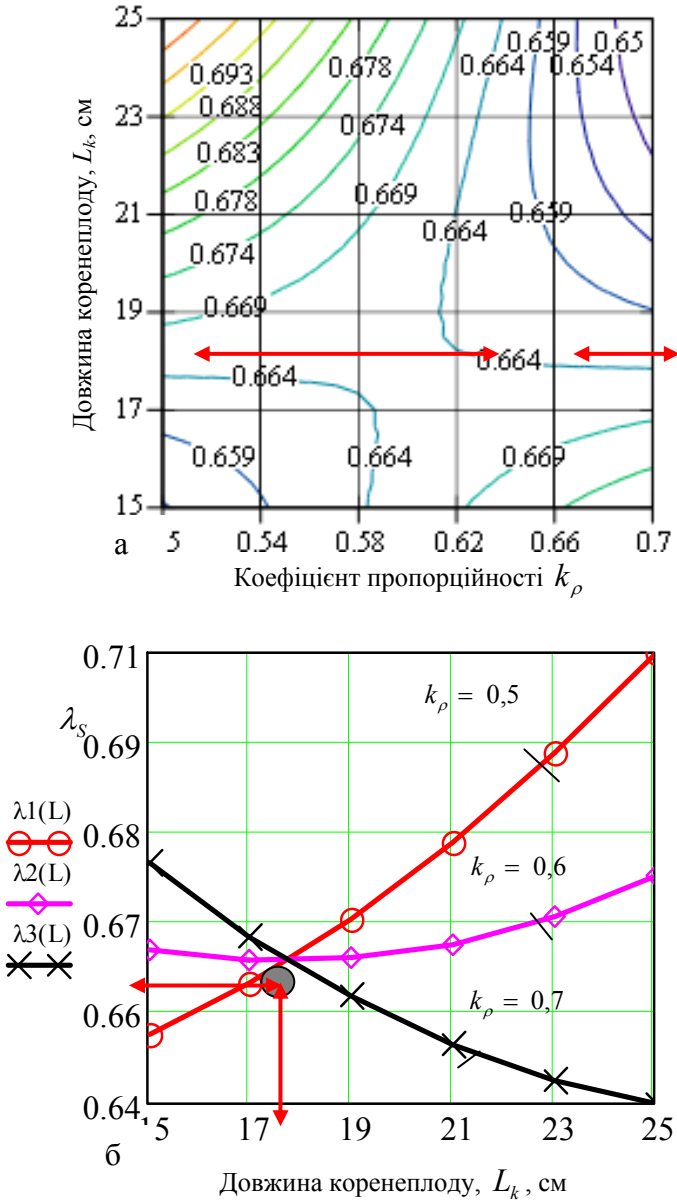
Рисунок 1 – Агрегат для викопування кормових буряків

Апроксимуючу функцію параметра оптимізації λ_S , адекватність якої перевіряли згідно з положеннями [7], знаходили у вигляді математичної моделі повного квадратного полінома, при цьому після визначення коефіцієнтів і оцінки статистичної значущості коефіцієнтів апроксимуючої функції було одержано кінцевий вигляд рівняння регресії зміни поправочного коефіцієнта λ_S залежно від коефіцієнта пропорційності k_p і загальної довжини коренеплоду L_k у натуральних величинах, як функціонала $\lambda_S = f(k_p; L_k)$, тобто

$$\lambda_S = -5,2 + 9,3k_p + 4,4 \cdot 10^{-2} L_k - 8,0 \cdot 10^{-2} k_p L_k + 8,0 \cdot 10^{-6} L_k^2. \quad (3)$$

Аналіз одержаних рівнянь регресії показує, що основний масив значень поправочного коефіцієнта λ_S знаходиться у межах 0,6...0,7, при цьому $\lambda_S \cong 0,66$ забезпечується для $0,5 \leq k_p \leq 0,7$ і $L_k \cong 18,0$ см; $15 \leq L_k \leq 25$ (см) і $k_p \cong 0,6...0,63$ (рис. 2). Крім того, характер зміни коефіцієнта λ_S від окремих діючих факторів відбувається по різному. При збільшенні довжини коренеплодів L_k і значенні коефіцієнта $k_p = 0,5$ та його подальшому збільшенні і значенні $L_k \leq 15$ см коефіцієнт λ_S , відповідно, зростає від 0,66 до 0,71 (рис. 2, а; крива $\lambda 1(L)$ рис. 2б) та від 0,66 до 0,68 (рис. 2а). При значенні $k_p = 0,6$ коефіцієнт пропорційності k_p збільшується у незначних межах – від 0,66 до 0,67 (рис. 2а; крива $\lambda 2(L)$ рис. 2б), а при значенні $k_p = 0,7$ значно зменшується – від 0,68 до 0,64 (рис. 2а; крива $\lambda 3(L)$ рис. 2б).

На другому етапі провели визначення конкретного значення поправочного коефіцієнта λ_S , який вираховували як числове відношення значень m_{1ap}^e граничних точок композиційного плану ПФЕ 3^2 до теоретичних значень m_{1ap}' відповідних точок. Одержані значення λ_S заносили у графі відповідних граничних точок композиційного плану ПФЕ 3^2 .

a – залежність $\lambda_s = f(k_\rho; L_k)$; *б* – залежність $\lambda_s = f(L_k)$

Рисунок 2 – Залежність зміни поправочного коефіцієнта λ_s

У результаті обробки експериментальних даних отримали кінцеве рівняння регресії λ_s у натуральних величинах, яке характеризує вплив двох змінних факторів на параметр оптимізації як функціонал $\lambda_s = m_{1a\rho}^e / m'_{1a\rho} = f(k_\rho; L_k) / m'_{1a\rho}$

$$\lambda_s = 1,36 - k_\rho + 1,44 \cdot 10^{-3} L_k - 1,6 \cdot 10^{-5} L_k^2. \quad (5)$$

Згідно рівняння (5) побудовано поверхню відгуку λ_s у межах зміни $0,5 \leq k_\rho \leq 0,7$; $15 \leq L_k \leq 25$ (см), при цьому зміна λ_s має зворотно пропорційний характер – зі збільшенням k_ρ і довжини L_k поправочний коефіцієнт λ_s зменшується від 0,7 до 0,56 (рис. 3), причому зміна λ_s , залежно від симетричної зміни k_ρ , має виражений асиметричний характер зміни – λ_s зменшується на постійну величину $\Delta\lambda_s = const \cong 0,1$ (рис.4).

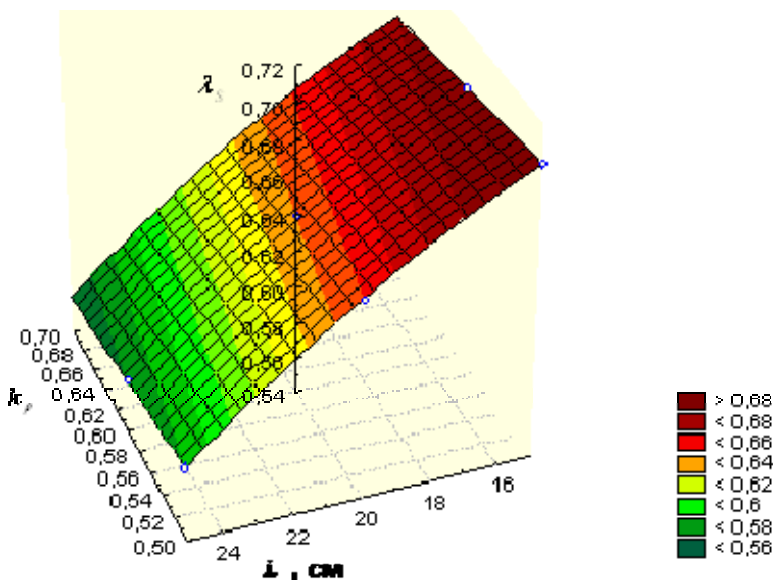
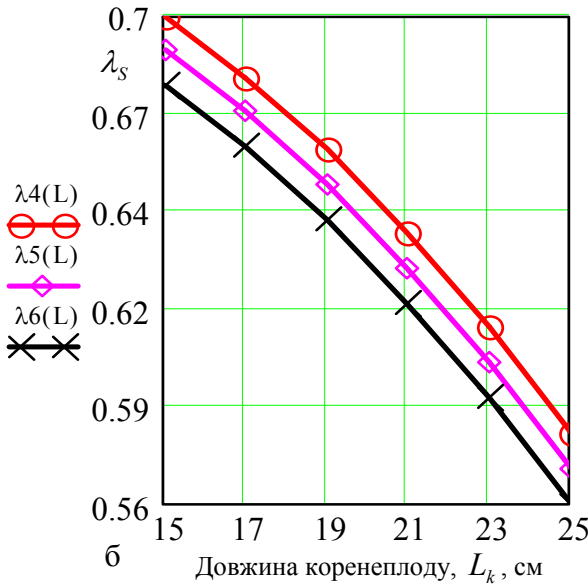
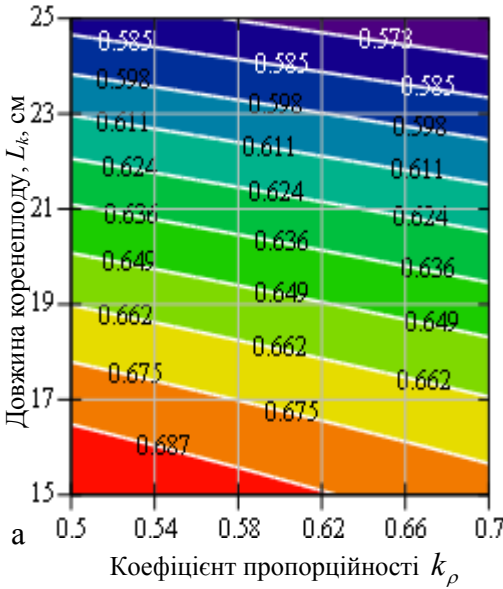

Рисунок 3 – Поверхня відгуку $\lambda_s = m_{1a\rho}^e / m'_{1a\rho} = f(k_\rho; L_k) / m'_{1a\rho}$

Залежно від довжини кормових буряків поправочний коефіцієнт λ_s змінюється наступним чином: для $L_k = 15$ см – у межах 0,68...0,7 (середнє значення $\lambda_{sc}^{15} = 0,69$); для $L_k = 20$ см – у межах 0,63...0,65 (середнє значення $\lambda_{sc}^{20} = 0,64$); для $L_k = 25$ см – у межах 0,56...0,58 (середнє значення $\lambda_{sc}^{25} = 0,57$) (рис. 4).

а – залежність $\lambda_s = \frac{f(k_p; L_k)}{m'_{lap}}$; б – залежність $\lambda_s = \frac{f(L_k)}{m'_{lap}}$

Рисунок 4 – Залежність зміни поправочного коефіцієнта λ_s

Тоді уточнені узагальнені теоретичні залежності, яка характеризує зміну маси налиплого ґрунту на бічній поверхні тіла кормових буряків конусної форми m_{1ap}^i після їх викопування мають вигляд:

$$\left. \begin{aligned} m_{1ap}^{15} &= \pi\rho(0,68\dots 0,7) \left\{ \frac{L_k^3 k_\rho^3 (1 - 0,25tg\varphi / 2)}{3(L_k k_\rho + \delta)^2} [2L_k k_\rho \delta + \delta^2 (1 + 0,25tg\varphi / 2)] \right\}; \\ m_{1ap}^{20} &= \pi\rho(0,63\dots 0,65) \left\{ \frac{L_k^3 k_\rho^3 (1 - 0,25tg\varphi / 2)}{3(L_k k_\rho + \delta)^2} [2L_k k_\rho \delta + \delta^2 (1 + 0,25tg\varphi / 2)] \right\}; \\ m_{1ap}^{25} &= \pi\rho(0,56\dots 0,58) \left\{ \frac{L_k^3 k_\rho^3 (1 - 0,25tg\varphi / 2)}{3(L_k k_\rho + \delta)^2} [2L_k k_\rho \delta + \delta^2 (1 + 0,25tg\varphi / 2)] \right\} \end{aligned} \right\} . \quad (6)$$

Для практичного використання залежностей (6) при визначенні теоретичного значення маси налиплого ґрунту на бічній поверхні тіла кормових буряків m_{1ap} конусної форми, які залягають у ґрунті на відстані $(1/2\dots 2/3)L_k$ ($k_\rho = 0,5\dots 0,67$) після їх викопування, можна застосувати усереднене значення поправочного коефіцієнта $\lambda_{sc} = 0,63$.

Висновки. Встановлено, що масив значень λ_s знаходяться у межах $0,6\dots 0,7$, а середнє значення $\lambda_s \cong 0,66$ забезпечується у межах зміни $0,5 \leq k_\rho \leq 0,7$ і $L_k \cong 18,0$ см та при зміні довжини коренеплідів у межах $15 \leq L_k \leq 25$ (см) і значення $k_\rho \cong 0,6-0,63$.

Література

1. Погорельий Л.В. Свеклоуборочные машины: история, конструкция, теория, прогноз / Л.В. Погорельий, М.В. Татьяна – К. : Феникс, 2004. – 232 с.
2. Погорілий М.Л. Підвищення динамічної активності і технологічної ефективності копачів бурякозбиральних машин / М.Л. Погорілий // Зб. наук. праць НАУ. – Т. 8. – К., 2000. – С. 56-66.
3. Погорілий М.Л. Механічні характеристики ґрунтово-коренеплідного середовища цукрових буряків в умовах динамічного навантаження / М.Л. Погорілий // Міжвід. науково-техн. зб. – Кіровоград, 1995. – С. 150-158.
4. Барановський В.М. Прогнозування кількості ґрунту на поверхні тіла коренеплоду / В.М. Барановський, Д.Г. Войтюк, С.В.Кропивко [та ін.] // “МОТРО’L 03”, IV Міжн. наук.-техн. конф., Люблін-Київ, т.6. - НАУ, 2003. - С. 164-172.
5. Барановський В.М.. Аналітичні дослідження маси налиплого ґрунту на поверхні тіла викопаних коренеплідів / В.М. Барановський, Д.Г. Войтюк, А.Ю. Виговський // Всеукраїнський наук.-техн. журнал “Вібрації в техніці та технологіях”. ВДАУ, № 3, 2004. – С. 9-12.

6. Математичні моделі маси налиплого ґруну на коренеплодах кормових буряків / Дубчак Н.А., Барановський В.М., В.Б. Онищенко [та ін.] // Вісник Львівського національного аграрного університету: агроінженерні дослідження. – Львів: Львів. нац. агр. ун-т, 2008. – № 12(2). – С. 314-326.

7. Василенко П.М. Основы научных исследований / П.М. Василенко, Л.В. Погорелый // – К. : Вища школа, 1985. – 266 с.

Аннотація

Приведены результаты аналитически-эмпирических исследований массы налипшей почвы на боковой поверхности тела корнеплодов на основании учета поправочного коэффициента. Получены зависимости, которые характеризуют изменения массы налипшей почвы от параметров корнеплодов.

Summary

The results of analytically-empiric researches of sticked soil mass on the side of root crops body taking into account a correction ratio are given. Dependences which characterize the changes of sticked soil mass from the root crops parameters are obtained.